

Türkiye'de Yaş Meyve-Sebze Üretimi ve Dış Ticaretinin İrdelenmesi

Duygu Aktürk¹, Gizem Balcı², Sümeyye Manav², Ayşe Poyraz²

¹ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Çanakkale.

²ÇOMU Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Öğrencisi, Çanakkale.

e-posta: dd_akturk@hotmail.com

Özet

Türkiye iklim özellikleri ve doğal koşulları göz önüne alındığında, meyve sebze üretimi ve pazarlamasında önemli bir yere sahiptir. Meyve sebze üretimi her biri farklı arz ve talebe sahip olan çok sayıda ürünlerden oluşmakta ve bu ürünler iç ve dış pazarda pazarlanmaktadır. Bu çalışma Türkiye'nin yaş meyve sebze üretiminin günümüzdeki mevcut durumunu, üretilen meyve ve sebzelerin ihracattaki payını, meyve ve sebzelerin ithalat miktarları ve ihracatta karşılaştığımız sorunları ve çözüm önerilerini kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler : Meyve ve sebze üretimi, ihracat, ithalat

Evaluation of Turkey Fresh Fruit and Vegetable Production and Trade

Abstract

Turkey has a important place in production and marketing of fruit and vegetable, when natural and weather conditions are taken in to consideration. Fruit and vegetable production has a differing demand and supply on various crops that takes place in local and international markets. In this study covers, the situation of Turkey's fruit and vegetable production, import amounts, the share, problems and solutions in the export markets.

Keywords: fruit and vegetable production, import, export

Giriş

Türkiye dünyanın önemli yaş meyve sebze üreticilerinden biridir. Yaş meyve sebze ürünleri yurt içinde tüketilmekte, gıda sanayinde ham madde olarak kullanılmakta ve bir kısmı da ihraç edilmektedir. Dünyanın birçok ülkesiyle karşılaştırıldığında ülkemizde hemen hemen her mevsimde ve her bölgede meyve ve sebze üretimi yapılmaktadır. Türkiye yaklaşık 46 milyon ton yaş meyve sebze üretimi ile dünyanın önde gelen üretici ülkelerinden birisidir. Meyve ve sebze pazarlaması yaş ve kuru olarak yapılmaktadır. Yaş meyve ve sebze ürünleri, sanayi üretimi ve ihracatımızda önemli bir yer almakta ve toplam tarım ürünleri ihracatımızın yaklaşık %25'ini oluşturmaktadır. Bu çalışma Türkiye'nin yaş meyve sebze üretiminin günümüzdeki mevcut durumunu, üretilen meyve ve sebzelerin ihracattaki payını, ithalat miktarları ve ihracattında karşılaştığımız sorunları ve çözüm önerilerini kapsamaktadır.

Türkiye'de Yaş Meyve Sebze Üretimi ve Dünya'daki Yeri

Ülkemizdeki toplam tarım alanlarında yıllar itibarıyla bir azalma söz konusu olduğu halde, sebze ekim alanları 1970 yılında 448 bin hektardan 2014 yılında 804 bin hektar ile yaklaşık iki katına çıkmıştır. Meyve, içecek ve

baharat bitkileri ekim alanı da 1970 yılında yaklaşık 1 milyon hektar iken sebze de olduğu gibi ekim alanlarında sürekli bir artış olmuştur ve günümüzde 3 milyon hektar alana ulaşmıştır (Çizelge 1).

Türkiye'de 2001 yılından günümüze kadar geçen sürede, tarım alanlarının başka sektörlerce kullanılması, toprakların miras ya da başka yollarla bölünmesi, inşaat ve sanayi sektörünün artması gibi faktörler tarım alanlarının azalmasına neden olmuştur (Eraktan ve Arısoy, 2010). Sebze ekim alanları 2001-2014 döneminde %11,5 azalırken, aynı dönemde üretim miktarında ise artış olmuştur. Aradaki fark verim artışından kaynaklanmaktadır. Aynı yıllarda meyve, içecek ve baharat bitkileri ekim alanlarında %24'lük bir artış söz konusudur.

Ülkemizde toplam yaklaşık 44 milyon ton sebze meyve üretimi yapılmaktadır. Yaklaşık 28 milyon ton sebze üretimi ile Türkiye, dünyanın en çok sebze üreten 4. ülkesidir. Birim alana ve kişi başına düşen sebze üretimi bakımından dünyada ilk sırada aynı zamanda pek çok sebze türünde dünyanın ilk beş ülkesi arasındadır. Türkiye'de yaklaşık 15 milyon ton üretimi yapılan meyve ile dünya meyve üretiminde 8. sırada yer almaktadır (Çizelge 2; 4). (Anonim, 2015c).

Dünyada 2013 yılında, 57.2 milyon hektar alanda yaş sebze üretimi yapılmıştır. Söz konusu alanda yetiştirilen toplam yaş sebze 1.1 milyar ton olup, domates yaklaşık 164 milyon tonluk üretimi ile dünyada en çok yetiştirilen yaş sebze ürünüdür. Domates ürününü, sırasıyla karpuz (109 milyon ton), kuru soğan (85 milyon ton), lahana (71.5 milyon ton), hıyar ve kornişon (70 milyon ton), patlıcan (49.5 milyon ton) ürünleri takip etmektedir. 2013 yılı itibarıyla toplam yaş sebze üretiminde 2012 yılına kıyasla %1.7 oranında artış meydana gelmiştir (Anonim, 2015c).

2013 yılı verilerine göre; dünyada toplam 56.5 milyon hektarlık arazide yaş meyve üretimi yapılmıştır. Söz konusu alanda yetiştirilen toplam yaş meyve 637 milyon ton olup, yaklaşık 102 milyon tonluk üretim miktarı ile muz, dünyada en çok yetiştirilen yaş meyve ürünüdür. Muz ürününü, sırasıyla elma (76.3 milyon ton), portakal (68.2 milyon ton), üzüm (67 milyon ton) ve mango (42.1 milyon ton) ürünleri takip etmektedir. Dünya yaş meyve üretimi 2013 yılında 2012 yılına kıyasla %0,1 oranında azalış kaydetmiştir (Anonim, 2015c)

Ülkemiz dünya domates üretiminde yaklaşık 12 milyon tonla 4. sırada yer almaktadır. Büyüme oranına bakıldığında ekim alanlarında %2.63'lük bir azalma olmasına rağmen üretimde %3.64'lük verimde %6.44'lük bir artış olmuştur. Dünyada en fazla üretimi yapılan ikinci sebze olan karpuz üretiminde yaklaşık 4 milyon tonla Çin'den sonra ülkemiz gelmektedir. Ekim alanı ve üretimde artış söz konusu iken verimde azalma olmuştur. Dünyada patlıcan üretiminde ülkemiz yaklaşık 827 bin ton ile 5. sırada yer almaktadır. Diğer önemli bir sebze olan taze fasulye de ise 632 bin ton ile 3. sırada yer almaktadır (Çizelge 3).

Türkiye'nin elma üretimi dünya sıralamasında Çin ve ABD'den sonra 3. sırada yer almaktadır. Yıllık büyüme oranlarına bakıldığında alan da ve üretimde düşüş olmasına rağmen verimde artış gözlenmektedir. Ülkemiz kayısı, kiraz ve incir üretiminde dünyada ilk sırada yer almaktadır. Söz konusu meyvelerin yıllık büyüme oranlarına bakıldığında kayısıda artış, kirazda ise bütün göstergelerde azalış söz konusudur. İncirde ise üretim alanı azalmasına rağmen üretim ve verimde artış olmuştur (Çizelge 5).

Türkiye'nin Yaş Meyve Sebze Dış Ticareti

Türkiye'de ihracatın genelde sebzeden çok meyvede yoğunlaştığı, sebze ihracatı da zaman içinde artmakla beraber daha çok meyvede yapıldığı görülmektedir. Meyve sebze ihracatında 2000 yılının dışında sürekli bir artış olmuştur. 2014 yılında ihracatımız 3.5 milyar ton olup değeri 5400 milyon \$'dır. (Anonim, 2015a).

Ülkemizin yaş meyve sebze ihracatının tarımsal ihracattaki payı 2000 yılında %13.73 iken yıllar geçtikçe artış göstermiş ve 2014 yılında %30.4 oranına ulaşmıştır (Şekil 1).

Türkiye'nin en çok yaş meyve sebze ürünü ihraç ettiği ülke Rusya'dır. 2014 verilerine göre Türkiye toplam yaş meyve sebze ihracatının %39'unu (940 milyon \$) oluşturmaktadır. Irak 293 milyon \$ ile %12 pazar payına sahip ikinci, Ukrayna 158 milyon \$ ile %7 pazar payı ile üçüncü önemli ihraç pazarımızdır (Anonim 2015b).

Türkiye'de yaş meyve sebze ihracatında en çok ihraç edilen ürünler domates, mandarin, limon, portakal ve üzümdür. Toplam yaş meyve sebze ihracat değerinin %22'si tek başına domatesten sağlanmaktadır (Eraktan ve Arısou, 2012).

Türkiye'de muz, hindistan cevizi, ananas, avakado gibi yetiştiricilik imkanı kısıtlı olan veya yetiştiriciliği mümkün olmayan meyveler ithal edilmektedir. İthalatımız içinde sebze ve meyvenin payı hep çok düşük oranlarda kalmıştır. 2014 yılında toplam ithalat içinde sebze, meyve ithalatı %0.3, tarım ürünleri ithalatının içinde ise %6.5 dolaylarında yer almaktadır (Şekil 1). Ülkemizde nüfus artışıyla birlikte meyve sebze talebi de artmıştır. Birçok ürünün yetiştiriciliği yapılsa bile coğrafi konum ve iklimden dolayı yetiştirilemeyen ürünler, yurt dışından ithal edilmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye'de yaş meyve sebze üretimi fazla olmasına rağmen, bunu yeterince iyi değerlendirilmemektedir. Üretim aşamasında yaşanan zorluklar ve üretilen ürünün pazarlanmasındaki sorunlar nedeniyle büyük bir ekonomik kayıp söz konusudur.

Özellikle yaş meyve sebze sektöründe ihracatta konulan sınırlamalar, ayrıca tarımsal karantina işlemlerinde birçok meyve sebzelerin bekletilme süresinden dolayı kalite kayıplarının oluşması, kalıntı işlemlerinde

onay alamayan ürünlerin ihraç edilememesi ve değerinin düşmesi başka bir ekonomik kaybı oluşturmaktadır.

Ülkemizde yaş meyve sebze ihracatı için öncelikle yaş meyve sebze üretiminin sürdürülebilirliğinin sağlanması gereklidir.

Üretimde girdi masraflarının yüksek olması ve diğer ülkeler ile rekabet edilebilirliğinin az olması ihracatımızı etkilemektedir. Politika yapımcıların girdi fiyatlarını düşürerek üretimi teşvik etmesi gerekmektedir.

İhracatımızı artırabilmek için talep edilebilecek ürünlerin teşvik edilmesi bu ürünlerin üretiminin yapılması önerilebilir.

Devletin kalıntı ile mücadele edebilmek için denetimlerini artırması ayrıca analiz masraflarının azaltılması sağlanmalıdır. İyi

tarım uygulamaları, organik tarım ve Globalgap gibi üretim uygulamalarının teşvik etmesi gerekir.

Kaynaklar

Anonim, 2015a.,Tüik. Bitkisel üretim istatistikleri. <http://www.tuik.gov.tr/> veri Bilgi. (Erişim tarihi: 20.05.2015).

Anonim, 2015b. http://www.akib.org.tr/files/downloads/arastirmaraporlari/ysm/yms_ocak-aralik-2012.pdf. (Er. tarihi:27.5.2015).

Anonim, 2015c., Fao., Dünya Bitkisel Üretim İstatistikleri.<http://www.fao.org/countryprofiles/index/en/?lang=en&iso3=TUR> (Erişim tarihi: 19.06.2015)

Eraktan, G., Ansoy, H., 2012., Türkiye'nin yaş meyve-sebze ihracatı, İ.T.O. Yayın No: 2010-92, İstanbul.

Çizelge 1. Türkiye’de meyve sebze üretim alanları (1000 ha) Kaynak: Anonim 2015a.

Yıl	Sebze bahçeleri Alanı	Meyveler, içecek ve baharat bitkileri Alanı	Toplam Tarım Alanı
2001	909	2 610	40 967
2005	894	2 831	41 223
2010	802	3 011	39 012
2011	810	3 091	38 231
2012	827	3 201	38 399
2013	808	3 232	38 423
2014	804	3 238	38 560

Çizelge 2. Dünyada sebze üreticisi olan ilk 10 ülke (1000 ton) Kaynak: Anonim 2015c.

Ülkeler	2011	2012	2013	Değişim (%)
Çin	564.255	570.523	583.321	2,5
Hindistan	107.023	114.344	121.015	1,6
ABD	34.891	36.144	34.280	3,7
Türkiye	27.407	27.700	28.281	1,5
İran	22.486	23.499	23.652	4,5
Mısır	18.992	19.825	19.591	4,4
Rusya	15.907	15.680	15.485	-1,2
Meksika	12.161	13.475	13.238	11,8
İspanya	12.714	12.963	12.701	-0,4
İtalya	14.242	12.961	13.049	-13,7

Çizelge 3. Dünya’da seçilmiş sebze türlerinin üretimi ve ülkelerin üretim sıralaması Kaynak: Anonim 2015c.

Ürünler	Ülkeler	Üretim (1000 ton) 2013	Yıllık Büyüme Oranları		
			Alan (ha)	Üretim(ton)	Verim(kg/da)
Domates	1.Çin	50664	1,29	1,35	0,06
	2.Hindistan	18227	0,86	5,02	4,12
	3.ABD	12575	1,18	0,19	-0,97
	4.Türkiye	11820	-2,63	3,64	6,44
	5.Mısır	8534	0,12	2,61	2,49
Karpuz	1.Çin	73189	0,68	2,89	2,19
	2.Türkiye	3887	1,16	0,30	-0,85
	3.İran	3947	1,02	2,10	1,07
	4.Brezilya	2164	-2,96	-0,80	2,22
	5.ABD	1772	0,79	2,45	1,64
Patlıcan	1.Çin	28456	3,38	3,57	0,18
	2.Hindistan	13444	3,04	6,31	3,17
	3.İran	1354	4,63	5,57	0,90
	4.Mısır	1194	-2,42	1,18	3,69
	5.Türkiye	827	-0,75	0,31	1,07
Taze Fasulye	1.Çin	16675	2,9	3,22	0,31
	2.Endonezya	882	-1,71	-0,22	1,51
	3.Türkiye	632	0,48	1,40	0,92
	4.Hindistan	620	0,38	0,17	-0,20
	5.Tayland	305	0,41	0,65	0,24

Çizelge 4. Dünyada meyve üreticisi olan ilk 10 ülke (1000 ton) Kaynak: Anonim 2015c.

Ülkeler	2011	2012	2013	Değişim (%)
Çin	138.967	148.945	154.364	4
Hindistan	73.912	75.491	82.632	-3,8
Brezilya	40.950	38.441	37.774	-6,4
ABD	27.027	26.500	29.986	-1,9
Endonezya	17.473	17.881	16.003	1,6
Filipinler	16.139	16.371	15.887	1,4
Meksika	16.231	15.959	17.553	-1,9
Türkiye	14.386	14.944	15.341	4,1
İspanya	15.574	14.436	17.699	-10,2
İtalya	17.597	13.914	16.371	-21,5

Çizelge 5. Dünya’da seçilmiş meyve türlerinin üretimi ve ülkelerin üretim sıralaması Kaynak: Anonim 2015c.

Ürünler	Ülkeler	Üretim (1000 ton) 2013	Yıllık Büyüme Oranları (milyon)		
			Alan(ha)	Üretim(ton)	Verim(kg/da)
Elma	1.Çin	39.684	3,49	5,01	1,47
	2.ABD	4.082	-0,97	-2,29	-1,33
	3.Türkiye	3.128	-10,79	-3,18	8,54
	4.Polonya	3.085	2,67	11,24	8,35
	5.İtalya	2.217	-1,41	-4,11	-2,75
Kayısı	1.Türkiye	812	0,44	9,56	9,08
	2.Özbekistan	430	7,03	5,81	-1,14
	3.İran	457	8,18	42,09	31,34
	4.	320	0,85	5,76	4,87
	5.İtalya	198	-1,53	-13,19	-11,84
Kiraz	1.Türkiye	494	-7,07	-12,99	-6,37
	2.ABD	301	1,87	-0,36	-2,19
	3.İran	200	0,53	15,02	14,41
	4.İtalya	131	0,62	7,85	7,19
	5.İspanya	97	0,67	-2,36	-3,00
İncir	1.Türkiye	299	-8,26	7,12	16,76
	2.Mısır	153	-12,31	-3,82	9,69
	3.Cezayir	117	-1,88	-1,29	0,60
	4.Moracco	102	1,12	-5,73	-6,78
	5.İran	78	13,07	7,82	24,03

Şekil 1. Türkiye'nin Meyve-Sebze İhracat ve İthalat Değerleri (milyon \$) Kaynak: Anonim 2015a

